



Warszawa, 26-02-2025 r.

**BIURO
RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH**

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur

KMP.571.11.2024.AN

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur
z wizytacji Aresztu Śledczego w Hajnówce**

I. Mandat Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur

1. Zgromadzenie Ogólne ONZ 18 grudnia 2002 r. przyjęło Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (dalej: OPCAT)¹.

2. OPCAT ustanowił system regularnych wizyt prewencyjnych w miejscach pozbawienia wolności. Wizyty te są przeprowadzane przez niezależne organy: Podkomitet ONZ ds. Prewencji Tortur (SPT)² i krajowe mechanizmy prewencji. W Polsce funkcję krajowego mechanizmu prewencji wykonuje Rzecznik Praw Obywatelskich za pomocą funkcjonującego w Biurze RPO Zespołu – Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur (dalej: KMPT, Krajowy Mechanizm)³.

3. KMPT na dostęp do wszystkich „miejsc zatrzymań” w rozumieniu OPCAT. Są to wszystkie miejsca pozostające pod jurysdykcją i kontrolą państwa-strony, gdzie przebywają lub mogą przebywać osoby pozbawione wolności na podstawie polecenia

¹ Zob. Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192). Nazwa w języku angielskim: Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (OPCAT).

² Subcommittee on Prevention of Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (SPT), zob. <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/spt>.

³ Zob. art. 1 ust. 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2024 r. poz. 1264 ze zm.).

organu władzy publicznej bądź za jego namową, zgodą lub przyzwoleniem⁴. Z kolei przez „pozbawienie wolności” OPCAT rozumie „jakąkolwiek formę zatrzymania lub uwięzienia bądź umieszczenia osoby w publicznym lub prywatnym miejscu odosobnienia, którego osobie tej nie wolno z własnej woli opuszczać, na mocy polecenia jakiejkolwiek władzy sądowej, administracyjnej lub innej”⁵.

4. Wizytacje KMPT są niezapowiedziane. W czasie wizytacji członkowie KMPT mają dostęp do wszystkich pomieszczeń, instalacji i urządzeń, mogą odbyć poufną rozmowę z wybraną przez siebie osobą (zarówno osobą pozbawioną wolności, jak i członkiem personelu lub inną osobą), mają dostęp do dokumentacji i nagrań z monitoringu wizyjnego⁶. Mają też prawo rejestrowania dźwięku lub obrazu w miejscach, w których przebywają osoby pozbawione wolności, za zgodą osób, które będą rejestrowane⁷. Spostrzeżenia KMPT opierają się więc na różnych źródłach, m.in. własnych obserwacjach, przeprowadzonych rozmowach, analizie dokumentacji i zapisów monitoringu⁸.

5. Wizytacja KMPT w miejscu pozbawienia wolności ma charakter zapobiegawczy i stanowi uzupełnienie prac SPT. Krajowy Mechanizm nie jest organem śledczym. Nie rozpatruje też skarg⁹. Celem wizytacji KMPT jest identyfikowanie czynników zwiększających ryzyko wystąpienia tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego i poniżającego traktowania albo karania osób pozbawionych wolności oraz przedstawienie zaleceń mających na celu ich wyeliminowanie.

6. Formułując swoje wnioski i zalecenia, KMPT bierze pod uwagę międzynarodowe standardy praw człowieka, w szczególności standardy ONZ¹⁰.

7. Podstawą systemu zapobiegawczego stworzonego przez OPCAT jest dialog między KMPT i odpowiednimi władzami, zmierzający do poprawy sytuacji¹¹.

8. Osoby i organizacje, które zdecydowały się na przekazanie Krajowemu Mechanizmowi informacji, nie mogą ponieść z tego tytułu jakiejkolwiek sankcji

⁴ Zob. art. 4 ust. 1 OPCAT.

⁵ Zob. art. 4 ust. 2 OPCAT.

⁶ Zob. art. 20 OPCAT.

⁷ Zob. art. 13 ust. 1a ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich.

⁸ Szczegółowy opis metod pracy KMPT można znaleźć w raportach rocznych RPO z działalności KMPT. Zob. np. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2022 r., Część II – Jak pracuje KMPT?

⁹ Zob. Dziewiąte Sprawozdanie Roczne SPT z 22 marca 2016 r., CAT/OP/C/57/4, Aneks do sprawozdania, część II, par. 6. Zob. również publikację Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka pt. „Preventing Torture. The Role of National Preventive Mechanisms. A Practical Guide”, Professional Training Series No. 21, United Nations High Commissioner for Human Rights, Nowy Jork i Genewa 2018, s. 4-6.

¹⁰ Zob. art. 19 pkt b OPCAT.

¹¹ Zob. art. 22 OPCAT.

lub uszczerbku, niezależnie od tego, czy udzieliły KMPT informacji prawdziwej lub fałszywej (zakaz represji)¹².

II. Wprowadzenie

9. W dniach 8–11 kwietnia 2024 r. przedstawicielki Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur (KMPT) przeprowadziły wizytację Aresztu Śledczego w Hajnówce.

10. W skład zespołu wizytującego wchodziły: Justyna Józwiak (dr nauk społecznych w dziedzinie socjologii), Aleksandra Nowicka (kryminolog, specjalista ds. bezpieczeństwa wewnętrznego) oraz Paulina Wróbel (psycholog).

11. W czasie wizytacji przedstawicielki KMPT odbyły wstępną rozmowę z Dyrektorem Aresztu Śledczego płk. Romanem Paszko, dokonały oglądu wybranych przez siebie pomieszczeń, przeprowadziły poufne rozmowy z personelem oraz osobami osadzonymi.

12. Po zakończeniu wizytacji przedstawicielki KMPT dokonały analizy przekazanej przez jednostkę dokumentacji oraz informacji pisemnych.

13. Niniejszy raport sygnalizuje dobrą praktykę (pkt IV), problemy systemowe, wymagające zmiany obowiązującego prawa (pkt V), oraz obszary wymagające ulepszeń, istotne z punktu widzenia prewencji tortur i innych form okrutnego, niehumanitarnego i poniżającego traktowania albo karania (pkt VI).

III. Charakterystyka placówki

14. Areszt Śledczy w Hajnówce jest jednostką penitencjarną dla mężczyzn. Są w niej osadzane osoby tymczasowo aresztowane oraz skazani po raz pierwszy, odbywający karę w zakładzie karnym typu zamkniętego oraz półotwartego. W jednostce osadzani mogą być także tymczasowo aresztowani oraz skazani po raz pierwszy poruszający się przy pomocy wózka.

15. Decyzją Dyrektora Generalnego Służby Więziennej od 1 marca 2024 r. ogólna pojemność jednostki określona została na 742 miejsca, ze względu na zakończenie prac budowlanych nowego pawilonu mieszkalnego. W trakcie wizytacji placówki budynek nie był jeszcze zasiedlony, trwały w nim bowiem ostatnie prace wykończeniowe, a rzeczywista pojemność wynosiła 486 miejsc. W jednostce przebywało 346 osadzonych.

16. **Krajowy Mechanizm zwraca się do Dyrektora Aresztu Śledczego o przekazanie informacji, czy nowy pawilon mieszkalny został już zasiedlony lub na kiedy zaplanowano jego zasiedlenie. KMPT zwraca się także o przekazanie**

¹² Zob. art. 21 ust. 1 OPCAT.

informacji, ilu nowych funkcjonariuszy zostało zatrudnionych lub będzie zatrudnionych w związku z powiększeniem pojemności jednostki.

IV. Dobra praktyka

17. Ogólnopolski Konkurs Bajka – to inicjatywa funkcjonariuszy Służby Więziennej z Aresztu Śledczego w Hajnówce, która skierowana jest do osadzonych ze wszystkich jednostek penitencjarnych w kraju. W ramach projektu osoby skazane tworzą bajki autorskie lub terapeutyczne, które następnie nagrywane są przez osadzonych i przekazywane m.in. ich dzieciom, wnukom, jak również do domów dziecka i szpitali z oddziałami dziecięcymi. Aktywność ta motywuje do podejmowania prospołecznych działań wśród osadzonych oraz do spędzania wolnego czasu w sposób społecznie akceptowany. Najistotniejszy jest jednak wymiar psychologiczny projektu, pozwala bowiem skazanym na podtrzymywanie relacji rodzinnych przez „opowiadanie” swoim dzieciom bajek do snu.

V. Problemy systemowe

18. W wizytowanej jednostce osadzeni mieli zapewnione 3 m² przestrzeni życiowej w przeliczeniu na jedną osobę. Metraż ten nie spełnia standardów i zaleceń Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT)¹³. Minimalny metraż celi zalecany przez CPT wynosi 4 m² (w przypadku cel jednoosobowych) oraz 6 m² (w przypadku cel wieloosobowych)¹⁴.

19. Wizytujące zostały poinformowane, że osoby przetransportowane z innych jednostek penitencjarnych nie są, co do zasady, poddawane badaniu medycznemu, chyba że przyjmują leki lub zgłaszają dolegliwości zdrowotne. W ocenie KMPT brak badań medycznych po przybyciu do Aresztu utrudnia wykrycie oznak złego traktowania, w tym przypadków nadużyć, do których mogło dojść w czasie transportu. Z tego też względu profilaktycznemu badaniu medycznemu powinni być poddawani wszyscy osadzeni (nie tylko ci przyjmowani z wolności), niezależnie od tego, czy uskarżają się na stan zdrowia lub wymagają pomocy medycznej, czy też nie. Badania lekarskie osób przyjmowanych do ośrodków detencyjnych oraz właściwe zgłaszanie

¹³ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), zob. <https://www.coe.int/en/web/cpt/home>.

¹⁴ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, par. 59 i 67. Zob. również dokument pt. „Living space per prisoner in prison establishments: CPT standards”, 15 grudnia 2015 r., CPT/Inf (2015) 44.; Zob. również wystąpienia RPO do Ministra Sprawiedliwości z 24 maja i 29 lipca 2016 r., KMP.571.5.2016.

obrażeń stwierdzonych podczas tych badań są rekomendowaną przez SPT metodą zapobiegania torturom i złemu traktowaniu¹⁵.

20. Ulepszenia wymaga też sposób rejestracji obrażeń zaobserwowanych u osadzonych. Wizytujące zostały poinformowane, że wszelkie ewentualne obrażenia wpisywane są w dokumentację medyczną osadzonego. Personel medyczny nie wykonuje natomiast zdjęć obrażeń i nie stosuje specjalnego formularza do oznaczania ich umiejscowienia z wizerunkiem sylwetki człowieka (tzw. mapy ciała). Taki sposób rejestracji obrażeń jest rekomendowany przez CPT¹⁶ i zgodny z zaleceniami zawartymi w Protokole stambulskim¹⁷.

21. W wizytowanym Areszcie zdarza się, że funkcjonariusze uczestniczą w badaniach medycznych osadzonych, realizowanych zarówno na terenie jednostki, jak i poza nią.

22. W ocenie KMPT wszystkie badania medyczne osadzonych (tuż po przyjęciu i na późniejszym etapie) powinny być przeprowadzane poza zasięgiem słuchu funkcjonariuszy Służby Więziennej, a także poza zasięgiem ich wzroku, chyba że lekarz w danej sprawie zgłosi wniosek o obecność funkcjonariusza w trakcie badania. W obecności personelu ochronnego więzień może nie czuć się na tyle swobodnie, by opowiedzieć lekarzowi o sposobie, w jaki był traktowany, czy o chorobach, których się wstydzi. Taka sytuacja rodzi też ryzyko naruszenia intymności więźniów, poszanowania ich godności i tajemnicy lekarskiej. Analogiczne stanowisko w powyższej kwestii prezentują także CPT¹⁸ oraz SPT¹⁹.

23. Delegacja KMPT otrzymała informację, że w wizytowanym Areszcie brak jest wytycznych dotyczących postępowania z osadzonymi należącymi do społeczności LGBT+, w tym brak poufnych i skutecznych mechanizmów zgłaszania przypadków nadużyć i dyskryminacji, których mogą doświadczać osoby LGBT+ w więzieniach. W ocenie KMPT konieczne jest podjęcie przez Ministerstwo Sprawiedliwości systemowych rozwiązań przez opracowanie i wdrożenie reguł postępowania

¹⁵ Zob. Raport SPT z wizyty w Portugalii, CAT/OP/PRT/1, par. 90 i 91.

¹⁶ Zob. Raporty CPT z wizyt w Polsce w 2017 r. [CPT/Inf (2018) 39, par. 80] i w 2019 r. [CPT/Inf (2020) 31, par. 26].

¹⁷ Zob. Podręcznik dotyczący skutecznego dochodzenia i dokumentowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, dostępny na stronie: <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-protokol-stambulski-nowa-wersja-tlumaczenie-ms-odpowiedz-kolejna>.

¹⁸ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2014) 21, par. 79.

¹⁹ Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce w 2018 r., CAT/OP/POL/ROSP/1, par. 104; Raport SPT z wizyty w Ukrainie, CAT/OP/UKR/3, par. 53.

z osobami LGBT+, w oparciu o standardy międzynarodowe, a także określenie polityki zwalczania dyskryminacji i wykluczenia osób w jednostkach penitencjarnych²⁰.

24. Jednocześnie KMPT zachęca dyrektorów jednostek penitencjarnych do organizowania szkoleń dla kadry penitencjarnej wzmacniających ich wiedzę i kompetencje w obszarze sytuacji osób LGBT+, a także kształtujących empatię i zrozumienie dla ich potrzeb w warunkach pozbawienia wolności²¹.

25. W wizytowanej jednostce osoby tymczasowo aresztowane większość czasu spędzają w celach mieszkalnych, bez możliwości pracy i podejmowania konstruktywnych zajęć w ciągu dnia²². Przez godzinę dziennie mogą korzystać ze spaceru, mają dostęp do świetlicy i biblioteki. Sytuacja tej grupy osób pozbawionych wolności nie odpowiada standardom przewidzianym w Europejskich Regułach Więziennych²³ oraz zaleceniom CPT²⁴ i SPT²⁵.

26. SPT podkreśla, że programy zajęć dla osadzonych odgrywają ważną rolę w ich dobrym samopoczuciu i bezpieczeństwie w jednostce penitencjarnej. Wymuszona bezczynność zwiększa bowiem napięcie i może mieć poważne konsekwencje dla zdrowia i dobrego samopoczucia osadzonych, także dla przyszłej reintegracji po opuszczeniu zakładu. Skrajna i wymuszona całkowita nieaktywność w dłuższym okresie może nawet stanowić niehumanitarne traktowanie²⁶.

27. Na mocy decyzji Dyrektora Generalnego Służby Więziennej²⁷ doszło w 2022 r. do ogólnopolskich zmian w zakresie zabezpieczeń stosowanych w jednostkach penitencjarnych. Zmiany dotyczą przede wszystkim osób, które przeprowadzają rozmowy indywidualne z osobami pozbawionymi wolności w swoich

²⁰ Więcej na temat kluczowych rekomendacji dotyczących osób LGBT+ w miejscach pozbawienia wolności w: „Przemoc seksualna i przemoc związana z płcią w miejscach pozbawienia wolności – zapobieganie i reagowanie. Standardy, rozwiązania, przykłady z regionu OBWE”, OSCE/ODIHR, 2023 r., dostęp: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/1/559935.pdf>. Zob. także: Raport CPT z wizyty w Austrii w 2014 r., CPT/Inf (2015) 34, par. 116, Raport CPT z wizyty w Malcie w 2015 r., CPT/Inf (2016) 25, par. 53. Na szczególne potrzeby osób transpłciowych umieszczonych w jednostkach penitencjarnych KMPT zwracał uwagę w raporcie rocznym za rok 2022 r., dostępnym na stronie: https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2023-11/Raport_roczny_KMPT_2022_dostepny.pdf.

²¹ Przykładowe szkolenie odbyło się w 2024 r. w Zakładzie Karnym w Tarnowie: (<https://sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-tarnowie-szkolimy-sie>).

²² Zob. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2022 r., s. 87.

²³ Zob. Zalecenia Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych, przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów, Reguły 25.1 i 25.2.

²⁴ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, par. 73.

²⁵ Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce w 2018 r., par. 86-87.

²⁶ Zob. Raport SPT z wizyty w Beninie w 2008 r., CAT/OP/BEN/1, par. 273.

²⁷ Zob. Pismo Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 6 kwietnia 2022 r., BDG.070.40.2022.KS.

pokojach biurowych (tj. głównie psychologów, wychowawców i terapeutów). Obecnie skazani w trakcie takich rozmów przebywają najczęściej w kajdankach. Będąc w biurze przyjmującej go osoby, skazany nie może przekraczać wyznaczonej w gabinecie linii, wyznaczonej żółto-czarną taśmą przyklejoną do podłogi. Pokój jest obserwowany przez przeszklone okienka w drzwiach. Osoby pozbawione wolności rozmowy prowadzą, stojąc lub siedząc, po uzyskaniu zgody personelu.

28. W ocenie Krajowego Mechanizmu opisane powyżej warunki prowadzą kontakt z każdym osadzonym, niezależnie od zindywidualizowanych przesłanek, do potencjalnego zagrożenia. Uniemożliwiają tym samym nawiązanie relacji opartej na elementarnym zaufaniu. Negatywnie należy ocenić także wymóg pozostawania więźnia w pozycji stojącej w czasie rozmowy z wychowawcą lub psychologiem (chyba że uzyska zgodę na to, aby usiąść). Taka praktyka utrudnia właściwą komunikację na skutek zaburzenia relacji (uniemożliwienie przyjęcia wygodnej pozycji w trakcie rozmowy, wpływające ujemnie na ogólny komfort rozmowy, a taki jest jeden z celów kontaktu z psychologiem – uzyskanie pomocy, tudzież porady, w swobodnej rozmowie, sprzyjającej szczerości pacjenta i zaufaniu do specjalisty).

29. Nie negując potrzeby zapewnienia porządku i bezpieczeństwa w jednostce oraz zagwarantowania warunków bezpiecznego wykonywania zadań służbowych przez funkcjonariuszy Służby Więziennej, należy zwrócić uwagę, że budowanie właściwych relacji wychowawczych i psychologicznych ma szczególne znaczenie i wpisuje się w oddziaływanie na skazanych przez budowanie społecznie pożądanых postaw. Stąd istotne jest w każdym przypadku zachowanie proporcjonalności stosowanych środków bezpieczeństwa.

30. KMPT zaleca, aby wszelkie decyzje zwiększające stopień dolegliwości związany z faktem pozbawienia wolności poprzedzone były wnikliwą analizą ryzyka w konkretnym przypadku, a podejmowane w jej następstwie kroki – proporcjonalne do poziomu rzeczywistego zagrożenia.

VI. Obszary wymagające poprawy

A. Traktowanie

31. W wizytowanej jednostce należy wyeliminować całkowicie przypadki niestosowania zasady etapowej kontroli osobistej, w efekcie czego osoba kontrolowana pozostaje naga podczas tej czynności. Etapowy sposób realizacji kontroli osobistej wynika z rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 grudnia 2022 r. w sprawie szczegółowego sposobu przeprowadzania kontroli skazanych, tymczasowo aresztowanych, miejsc i przedmiotów oraz określenia wzorów

protokołów tych kontroli²⁸. Krajowy Mechanizm pragnie w tym miejscu przypomnieć, że poszanowanie prawa osadzonego do intymności i godności osobistej oznacza również szacunek dla indywidualnego poczucia wstydu, które w przypadku nawet krótkotrwałego pozostawienia tej osoby całkowicie bez ubrania jest niewątpliwie naruszane.

32. Krajowy Mechanizm zaleca kierownictwu jednostki przypomnienie funkcjonariuszom Służby Więziennej o obowiązującym standardzie wykonywania kontroli osobistej w sposób dwuetapowy.

33. Delegacja KMPT ustaliła także, że zdarza się, iż w jednostce osadzane są osoby wyznające islam, obchodzące zgodnie z zasadami swej religii ramadan, podczas którego postczą w ciągu dnia. W praktyce, aby uniknąć otrzymania wniosku karnego za odmowę przyjęcia posiłku, osadzeni ci odbierają wszelkie racje żywieniowe wydawane przez administrację jednostki penitencjarnej, ale spożywają je dopiero po zmroku. Wówczas gorące posiłki są już zimne, a osadzeni nie mają możliwości ich podgrzania.

34. Do Rzecznika wielokrotnie zgłaszali się osadzeni z różnych jednostek penitencjarnych z analogicznym problemem. RPO zwrócił się w tej kwestii do Biura Kwatermistrzowsko-Inwestycyjnego Centralnego Zarządu Służby Więziennej. W opinii wskazanego Biura możliwe jest wprowadzenie praktyki dostarczania osobom powstrzymującym się ze względów wyznaniowych od spożywania posiłków w trakcie dnia ciepłego posiłku, zabezpieczonego przed wychłodzeniem, w odpowiednim termosie podczas wydawania kolacji wszystkim osadzonym.

35. Krajowy Mechanizm zaleca zakup termosów, w których będą mogły być wydawane gorące posiłki osadzonym powstrzymującym się ze względów wyznaniowych od spożywania ich w trakcie dnia.

B. Opieka medyczna

36. W wizytowanej jednostce w porze nocnej oraz niedziele nie zapewniono osadzonym opieki pielęgniarskiej. W nagłych sytuacjach zagrożenia zdrowia i życia osadzonych wzywany jest Zespół Ratownictwa Medycznego.

37. Wprowadzone rozwiązania organizacyjne w ambulatorium jednostki prowadzą także do sytuacji, w której w niedziele to funkcjonariusze działu ochrony wydają osadzonym przygotowane wcześniej przez pielęgniarki leki. Jest to wprowadzenie rozwiązanie zgodne z § 9 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 czerwca 2012 r. w sprawie udzielania świadczeń zdrowotnych przez podmioty lecznicze dla

²⁸ Dz. U. poz. 2701.

osób pozbawionych wolności²⁹, ale niebezpieczne dla zdrowia i życia osadzonych. Jako personel niemedyczny funkcjonariusze nie są bowiem uprawnieni do nadzoru nad przyjmowaniem leku przez pacjenta. W praktyce osadzeni pobierają leki od oddziałowych, jednakże sami decydują, czy i kiedy je przyjąć. Mają w ten sposób możliwość gromadzenia leków w celu dokonania samouszkodzenia lub próby samobójczej. Ponadto leki traktowane są przez osadzonych jako „waluta więzienna”.

38. Należy podkreślić, że poziom zapewnianej opieki medycznej w warunkach więziennych jest niezgodny z zaleceniami SPT wydanymi po wizycie w Polsce³⁰. Ponadto zgodnie z zaleceniami CPT w każdej jednostce penitencjarnej przez całą dobę (w tym również w weekendy) powinna być obecna wykwalifikowana pielęgniarka³¹.

39. KMPT zaleca przyjęcie takich rozwiązań organizacyjnych, aby opieka pielęgniarska w jednostce była zapewniana przez całą dobę, w tym w niedziele.

40. Niepokój przedstawicieli KMPT wzbudził także fakt, iż zgodnie z uzyskanymi informacjami sporadycznie dochodzi do sytuacji, w których w konsultacji medycznej, w przypadku istnienia bariery językowej między lekarzem a pacjentem, uczestniczy inny osadzony pełniący funkcję tłumacza.

41. KMPT podkreśla, że praktyka taka uniemożliwia zachowanie poufności danych o stanie zdrowia. Ponadto ze względu na obecność osoby postronnej osadzony może nie chcieć przekazać informacji o odczuwanych dolegliwościach i schorzeniach, tym samym szkodząc własnemu zdrowiu.

42. Konsultacja medyczna stanowi jedną z nielicznych okoliczności, w których osadzony będący ofiarą przemocy, czy to ze strony funkcjonariuszy, czy innych więźniów, mógłby przekazać taką informację oraz dowody osobie godnej zaufania, jaką powinien być lekarz. Obecność przy badaniu osoby postronnej w postaci innego więźnia może zniechęcić ofiarę do przekazania kluczowych informacji.

43. Należy mieć także na względzie, iż w opisanej sytuacji nie ma gwarancji, że osadzony pełniący funkcję tłumacza faktycznie działa w dobrej woli i nie chce zaszkodzić współosadzonemu. Może też zrobić to nieświadomie, niewłaściwie tłumacząc terminologię medyczną, do którego to zadania na ogół nie jest przygotowany merytorycznie.

²⁹ Dz. U. z 2024 r. poz. 1168.

³⁰ SPT w czasie wizyty w Polsce odnotował, że opieka zdrowotna w jednostkach penitencjarnych jest niewystarczająca. Podkomitet wskazał, że brakowało m.in. wyspecjalizowanego personelu, co powodowało, że personel medyczny był zmuszony do koncentrowania się głównie na pilnych sprawach, ze szkodą dla profilaktyki i leczenia. SPT rekomendował Polsce, by zagwarantowała skuteczną, całodobową, profesjonalną opiekę we wszystkich jednostkach przez siedem dni w tygodniu. Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce w 2018 r., CAT/OP/POL/ROSP/1, par. 103 i 104.

³¹ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, par. 76.

44. Krajowy Mechanizm zaleca odstąpienie od stosowanej praktyki. W sytuacjach, w których kontakt z cudzoziemcem jest znacząco utrudniony, personel medyczny powinien mieć możliwość skorzystania z translatorów lub korzystać z pomocy biegłych tłumaczy.

C. Prawo do informacji i mechanizm skargowy

45. Podobnie jak w przypadku konsultacji medycznych, odebrano sygnały, że dochodzi do sytuacji, w których osadzeni władający językiem polskim pełnią rolę tłumaczy dla cudzoziemców nieposługujących się tym językiem w kontaktach z administracją jednostki, m.in. wychowawcami, oddziałowymi.

46. Należy mieć na uwadze, że niejednokrotnie osadzony może chcieć przekazać np. wychowawcy informacje o charakterze poufnym, skonsultować swoją sytuację prawną, podzielić się obawami, złożyć skargę lub przekazać informacje, że stał się ofiarą przemocy. Obecność osób postronnych może zniechęcać osadzonych do przekazywania administracji jednostki kluczowych informacji.

47. W tej sytuacji również należy mieć na względzie, że nie ma gwarancji, że osadzony pełniący funkcję tłumacza faktycznie działa w dobrej woli i nie chce zaszkodzić współosadzonemu.

48. Krajowy Mechanizm zaleca odstąpienie od stosowanej praktyki. W sytuacjach, w których kontakt z cudzoziemcem jest znacząco utrudniony, wychowawcy oraz pozostali przedstawiciele administracji jednostki powinni wykorzystywać translatory, w które wyposażone były gabinety wychowawców.

49. Prawo do informacji stanowi jedną z podstawowych gwarancji prewencji tortur. Otrzymanie przez pozbawionych wolności zrozumiałych i aktualnych informacji o istotnych kwestiach – np. przysługujących prawach, obowiązujących procedurach, sposobie składania skarg – zwiększa poczucie bezpieczeństwa, pozwala odgrywać aktywną rolę w zabezpieczaniu własnych praw, ułatwia dostęp do mechanizmów skargowych, przez co odgrywa rolę prewencyjną w zapobieganiu przemocy. Szczególnie istotna jest tutaj sytuacja cudzoziemców, którzy najczęściej nie znają języka polskiego oraz prawa i procedur obowiązujących w Polsce.

50. W przypadku cudzoziemców szczególne znaczenie ma reguła 30.1 Europejskich Reguł Więziennych, stwierdzająca, że w momencie przyjęcia – i tak często, jak jest to potrzebne, również później – wszyscy więźniowie są informowani pisemnie i ustnie w języku, który rozumieją, o przepisach regulujących dyscyplinę więzienną oraz o swoich prawach i obowiązkach w zakładzie karnym. Co więcej, zgodnie z regułą 30.2 więźniowie mają prawo do posiadania pisemnej wersji przekazanych im informacji.

51. W przeanalizowanej wybranej dokumentacji obcokrajowców brakowało informacji o ewentualnych trudnościach komunikacyjnych w języku polskim w mowie i piśmie oraz o tym, w jakim języku poinformowano cudzoziemców o przysługujących im prawach i zasadach odbywania kary pozbawienia wolności.

52. W przypadku postępowania z osadzonymi będącymi cudzoziemcami KMPT każdorazowo rekomenduje, aby postępować według następujących zasad:

- odnotowywać w dokumentacji więźnia informację o barierze językowej,
- zaopatrzyć jednostkę w informatory dla cudzoziemców i za każdym razem wydawać je osadzonym, w odpowiednim dla nich języku,
- informować więźnia o jego prawach i obowiązkach w języku dla niego zrozumiałym oraz odnotowywać w dokumentacji, w jakim języku zostały wykonane obowiązki informacyjne i kto brał udział w czynnościach z udziałem więźnia (np. tłumacz),
- dokonywać tłumaczenia wszelkich istotnych dla więźnia dokumentów (np. porządku wewnętrznego, oświadczeń, decyzji) na język dla niego zrozumiały, zwłaszcza gdy dokumenty te rodzą dla więźnia określone skutki i musi on poświadczyć pisemnie fakt zapoznania się z nimi,
- korzystać z pomocy tłumacza, zwłaszcza w trakcie rozmowy wstępnej i świadczenia medycznego, gdy więzień może zgłosić stosowanie wobec niego przemocy.

53. KMPT zaleca postępowanie z osadzonymi będącymi cudzoziemcami zgodnie ze wskazanymi powyżej zasadami.

54. Wizytujące uzyskały także informacje, że zdarzają się przypadki, w których osadzeni, którzy przekazali administracji jednostki wniosek/prośbę/skargę, nie otrzymują informacji zwrotnej, w jaki sposób dana kwestia została rozpatrzona i czy w ogóle była rozpatrywana.

55. KMPT zaleca przekazywanie osadzonym informacji zwrotnych, w jaki sposób dany wniosek/skarga/prośba została rozpatrzona.

D. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

56. W trakcie oglądu placówki wizytujące zwróciły uwagę, że w pomieszczeniach przeznaczonych do realizacji widzeń bez osoby dozorującej zamontowane były kamery.

57. Rzecznik Praw Obywatelskich zwracał się w powyższej kwestii do Ministra Sprawiedliwości³². W swym wystąpieniu zwrócił uwagę, iż instalowanie kamer w tego typu pomieszczeniach stoi w sprzeczności z intencją, jaka przyświecała ustawodawcy wprowadzającemu tę formę kontaktu osadzonych z osobami bliskimi.

58. W odpowiedzi Sekretarz Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości³³ podzielił stanowisko Rzecznika Praw Obywatelskich i wskazał, że w tego typu pomieszczeniach nie powinno się montować monitoringu wizyjnego.

59. KMPT zaleca usunięcie kamer z pomieszczeń przeznaczonych do realizacji widzeń bez osoby dozorującej lub zamontowanie trwałych przesłon na kamerach, uniemożliwiających nagrywanie przebiegu widzenia.

E. Prawo do kontaktu z obrońcą

60. Zgodnie z uzyskanymi przez wizytujące informacjami, utrzymywanie kontaktu telefonicznego osadzonych z osobami, o których mowa w art. 8 § 3 k.k.w.³⁴, tj. adwokatem, radcą prawnym lub przedstawicielem zaaprobowanym przez Przewodniczącego Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka do reprezentowania skazanego przed tym Trybunałem, było możliwe jedynie w piątki.

61. W ocenie KMPT wskazana praktyka jest niepokojąca, zarówno z punktu widzenia zapewnienia osadzonemu efektywnego prawa do pomocy prawnej, jak i prewencji tortur (taki kontakt stanowi bowiem minimalną gwarancję zapobiegawczą dla osadzonych). Wprowadzone regulacje mogą utrudniać osadzonemu i ich pełnomocnikom omówienie istotnych z punktu widzenia prawnego kwestii oraz rzutować na możliwość faktycznego przygotowania się do czynności procesowych, sprawy sądowej lub urzędowej. Warto podkreślić, że sytuacja procesowa może mieć charakter dynamiczny, środki zaskarżenia zawierają zaś terminy zawite, które wymagają szybkiej konsultacji i omówienia strategii dalszej obrony. Osadzony powinien mieć więc co do zasady możliwość kontaktu z prawnikiem w szerszym

³² Zob. wystąpienie generalne Rzecznika Praw Obywatelskich do Ministra Sprawiedliwości z dnia 6 września 2012 r., nr RPO-680042-II704.3/11/PM.

³³ Zob. pismo Sekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości do Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 28 września 2012 r., nr DWOiP-I072-23/12.

³⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, (Dz. U. z 2024 r. poz. 706).

zakresie niż jedynie raz w tygodniu, by prawo do obrony nie było prawem iluzorycznym i abstrakcyjnym³⁵.

62. KMPT zaleca zwiększenie częstotliwości możliwości korzystania przez osadzonych z aparatów telefonicznych do kontaktów z obrońcami i pełnomocnikami.

F. Warunki bytowe

63. Delegacja otrzymała liczne sygnały dotyczące wysokiej temperatury, jaka panuje w celach mieszkalnych w gorące letnie dni. Z uzyskanych informacji wynika także, że ze względu na zbyt duże obciążanie instalacji elektrycznej nie w każdej celi mieszkalnej może znajdować się wiatrak. Jedyną metodą obniżenia temperatury jest więc czasowe uchylanie okienek podawczych w drzwiach cel oraz okien, aby utworzyć w ten sposób ruch powietrza. Należy dodać, że w większości cel zamontowane są blendy, które ograniczają dopływ świeżego powietrza i potęgują odczucie gorąca.

64. KMPT zwraca się do Dyrektora Aresztu Śledczego o przekazanie informacji, czy podjęte zostały działania mające na celu zapewnienie osadzonemu odpowiedniej temperatury w celach w gorące letnie dni. Ponadto KMPT zwraca się o przekazanie informacji, na jakich zasadach wydawane są wiatraki do cel mieszkalnych oraz jaką liczbą tych urządzeń dysponuje jednostka.

65. W niedawno wybudowanym pawilonie mieszkalnym C w oknach umieszczono blendy.

66. Szczególne wątpliwości zespołu wizytującego wzbudza fakt, że budynek został oddany do użytku po tym, jak w 2018 r. opublikowany został raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r. W zaleceniach powizytacyjnych skierowanych do strony polskiej Komitet jasno wskazał, że takie rozwiązania (blendy) są w większości przypadków niepotrzebne. Ograniczają bowiem osadzonemu możliwość wyglądu na zewnątrz, dostęp w odpowiedniej ilości do naturalnego światła i świeżego powietrza. CPT zalecił polskim władzom usunięcie blend i, jeżeli jest to rzeczywiście konieczne, zastąpienie ich rozwiązaniami umożliwiającymi dostęp naturalnego światła i świeżego powietrza do cel w odpowiedniej ilości³⁶.

³⁵ Obawy KMPT podziela także Prezes Naczelnej Rady Adwokackiej, zob. Pismo Prezesa Naczelnej Rady Adwokackiej do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 31 marca 2023 r., NRA.015-2.36.2022, Dostępne na stronie: <https://www.adwokatura.pl/z-zycia-nra/prezes-nra-wystapil-do-sadowpenitencjarnych-o-przeprowadzenie-kontroli>.

³⁶ Zob. Raport z wizyt w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, par. 69.

67. KMPT zaleca usunięcie blend z okien w pawilonie mieszkalnym C. Jeżeli uzasadniają to względy bezpieczeństwa, zalecane jest zastąpienie ich innymi zabezpieczeniami spełniającymi wskazane powyżej kryteria.

68. W trakcie oglądu nowego pawilonu mieszkalnego C delegacja zwróciła uwagę na niewłaściwie ustawione wyposażenie w celi dostosowanej do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Spowodowało to utworzenie zbyt małej powierzchni manewrowej dla wózka oraz bardzo małą przestrzeń pomiędzy ścianą a łóżkiem na swobodne przemieszczanie się osadzonego do toalety oraz drzwi wejściowych.

69. KMPT każdorazowo zwraca uwagę na dostosowanie przestrzeni do potrzeb osadzonych z niepełnosprawnościami, ze szczególnym uwzględnieniem standardów przedstawionych w raporcie tematycznym KMPT³⁷.

70. Krajowy Mechanizm zaleca dokonanie przeglądu usytuowania wyposażenia cel mieszkalnych stosowanych do kwaterowania osób z niepełnosprawnościami w celu zweryfikowania, czy zachowana jest odpowiednia przestrzeń manewrowa dla wózków.

G. Personel

71. Z uzyskanych informacji wynika, że funkcjonariusze Służby Więziennej przechodzą liczne szkolenia zawodowe, w tym m.in., na pierwszy stopień chorążego, na pierwszy stopień podoficerski; szkolenia specjalistyczne kierowników działów ochrony, szkolenia specjalistyczne oddziałowych działów ochrony; szkolenie specjalistyczne mediacje po wyroku, kurs specjalistyczny – TRENER (Trening Zastępowania Agresji ART) w resocjalizacji dorosłych czy studia realizowane w Szkole Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości (obecnie: Akademii Wymiaru Sprawiedliwości).

72. KMPT pozytywnie ocenia podnoszenie kwalifikacji zawodowych personelu. **Jednocześnie Krajowy Mechanizm rekomenduje, by do programów szkoleniowych funkcjonariuszy i pracowników cywilnych były na stałe włączane szkolenia z zakresu: międzynarodowych standardów praw człowieka i prewencji tortur, praktycznego wykorzystania Protokołu stambulskiego, zakazu dyskryminacji (m.in. ze względu na wiek, orientację seksualną, tożsamość płciową, pochodzenie, niepełnosprawność), komunikacji interpersonalnej, deeskalacji napięcia w sytuacjach konfliktowych, sposobów radzenia sobie ze stresem, przeciwdziałania wypaleniu zawodowemu, wczesnego wykrywania symptomów przemocy oraz pracy z traumą i ofiarami przemocy.**

³⁷ Zob. raport tematyczny KMPT pn. „Monitoring traktowania więźniów z niepełnosprawnością fizyczną i sensoryczną”, dostępny na stronie: <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/monitoring-traktowania-wiezniow-z-niepelnosprawnoscia-fizyczna-i-sensoryczna-raport-z>.

73. SPT wskazuje, że szkolenie personelu jest mechanizmem zapobiegania torturom. Z tego też względu powinno ono obejmować funkcjonariuszy na wszystkich poziomach, mieć charakter prewencyjny i być ukierunkowane na ochronę praw człowieka oraz zapobieganie torturom i innemu okrutnemu, niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu³⁸.

74. Z kolei CPT podkreśla znaczenie komunikacji interpersonalnej i rozwoju odpowiednich relacji na linii funkcjonariusz-osadzony. W ocenie CPT posiadanie odpowiednich umiejętności w tym zakresie może doprowadzić do zmniejszenia napięć w zakładzie karnym i rozładowania sytuacji, które mogłyby przekształcić się w przemoc, może też zwiększyć kontrolę i bezpieczeństwo. W rezultacie praca personelu może być znacznie bardziej satysfakcjonująca³⁹.

VII. Zalecenia

Na podstawie art. 19 Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanicznego lub poniżającego traktowania albo karania, Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca:

I. Dyrektorowi Aresztu Śledczego w Hajnówce:

1. przypomnienie funkcjonariuszom Służby Więziennej o obowiązującym standardzie wykonywania kontroli osobistej w sposób dwuetapowy;
2. zapewnienie, by wszelkie decyzje zwiększające stopień dolegliwości związany z faktem pozbawienia wolności poprzedzone były wnikliwą analizą ryzyka w konkretnym przypadku, a podejmowane w jej następstwie kroki – proporcjonalne do poziomu rzeczywistego zagrożenia (zob. pkt 27–30 raportu);
3. zakupienie termosów, w których będą mogły być wydawane gorące posiłki osadzonym powstrzymującym się ze względów wyznaniowych od spożywania ich w trakcie dnia;
4. przyjęcie takich rozwiązań organizacyjnych, aby opieka pielęgnarska w jednostce była zapewniana przez całą dobę, w tym w niedziele;
5. odstąpienie od wykorzystywania innych osadzonych jako tłumaczy dla cudzoziemców niewładających językiem polskim podczas udzielania im świadczeń medycznych; w sytuacjach, w których kontakt z cudzoziemcem

³⁸ Zob. Raport SPT z wizyty w Meksyku w 2008 r., CAT/OP/MEX/1, par. 95.

³⁹ Zob. Jedenasty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2001)16, § 26; Drugi Raport Generalny, CPT/Inf (92) 3, par. 60.

- jest znacząco utrudniony, personel medyczny powinien mieć możliwość skorzystania z translatorów lub z pomocy biegłych tłumaczy;
6. postępowanie z osadzonymi będącymi cudzoziemcami zgodnie z zasadami opisanymi w pkt 52 raportu;
 7. odstąpienie od wykorzystywania innych osadzonych jako tłumaczy dla cudzoziemców niewładających językiem polskim podczas kontaktów tychże osadzonych z wychowawcami i pozostałymi przedstawicielami administracji jednostki; w sytuacjach, w których kontakt z cudzoziemcem jest znacząco utrudniony, wychowawcy oraz pozostali przedstawiciele administracji jednostki powinni wykorzystywać translatory, w które wyposażone były gabinety wychowawców;
 8. przekazywanie osadzonym, którzy złożyli wniosek/prośbę/skargę, informacji zwrotnych, w jaki sposób dana kwestia została rozpatrzona;
 9. usunięcie kamer z pomieszczeń przeznaczonych do realizacji widzeń bez osoby dozoru lub zamontowanie trwałych przesłon na kamerach, uniemożliwiających nagrywanie przebiegu widzenia;
 10. zwiększenie częstotliwości możliwości korzystania przez osadzonych z aparatów telefonicznych do kontaktów z obrońcami i pełnomocnikami;
 11. usunięcie blend z okien w pawilonie mieszkalnym C; jeżeli uzasadniają to względy bezpieczeństwa, zalecane jest zastąpienie ich innymi zabezpieczeniami spełniającymi kryteria opisane w pkt 66 raportu;
 12. dokonanie przeglądu usytuowania wyposażenia cel mieszkalnych stosowanych do kwaterowania osób z niepełnosprawnościami w celu zweryfikowania, czy zachowana jest odpowiednia przestrzeń manewrowa dla wózków;
 13. poszerzenie katalogu oferowanych pracownikom szkoleń o szkolenia z zakresu: międzynarodowych standardów praw człowieka i prewencji tortur, praktycznego wykorzystania Protokołu stambulskiego, zakazu dyskryminacji (m.in. ze względu na wiek, orientację seksualną, tożsamość płciową, pochodzenie, niepełnosprawność), komunikacji interpersonalnej, deeskalacji napięcia w sytuacjach konfliktowych, sposobów radzenia sobie ze stresem, przeciwdziałania wypaleniu zawodowemu, wczesnego wykrywania symptomów przemocy oraz pracy z traumą i ofiarami przemocy.

II. Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w Olsztynie

1. Udzielenie wsparcia finansowego niezbędnego do realizacji powyższych zaleceń.

Ponadto Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zwraca się do Dyrektora Aresztu Śledczego w Hajnówce o przekazanie informacji:

- czy nowy pawilon mieszkalny C został już zasiedlony lub na kiedy zaplanowano jego zasiedlenie;
- ilu nowych funkcjonariuszy zostało zatrudnionych lub będzie zatrudnionych w związku z powiększeniem pojemności jednostki;
- czy podjęte zostały działania mające na celu zapewnienie osadzonym odpowiedniej temperatury w celach w gorące letnie dni;
- na jakich zasadach wydawane są wiatraki do cel mieszkalnych oraz jaką liczbą tych urządzeń dysponuje jednostka.

Opracowała: Aleksandra Nowicka

Za Zespół podpisuje:

Katarzyna Kopystyńska

Zastępczyni Dyrektora Zespołu

/-wydano i podpisano elektronicznie/